

CINQUANTA ANYS D'INVESTIGACIÓ HISTORICOLITÚRGICA A VIC

MIQUEL S. GROS I PUJOL

Les recerques sobre l'antiga litúrgia osonenca compten ja amb una tradició de dos segles d'existència i va ser ocasionada per la rica col·lecció de manuscrits i impresos litúrgics de la nostra Biblioteca Episcopal. En els últims cinquanta anys s'han intensificat notablement aquests estudis com ho mostren les 150 referències comentades en l'article.

Research into the old forms of liturgy used in Osona has a history of some two hundred years. Interest in this area was originally awakened by the rich collection of manuscripts and printed liturgical texts held in our Episcopal Library. Over the last fifty years the amount of research done has increased substantially, as reflected by the 150 references cited and discussed in this article.

Els estudis històrics sobre la litúrgia cristiana tenen llarga tradició entre els erudits osonencs. El primer que s'hi dedicà de ple fou el canonge Jaume Ripoll i Vilamajor, nat a Preixana, a l'Urgell, l'any 1775, i arxiver de la Seu de Vic en els anys 1802-1832. Molts dels seus opuscles tracten de temes litúrgics, i entre ells sobresurt el que dedicà a l'edició i estudi dels ritus de Setmana Santa a la nostra catedral de Sant Pere, publicat a Vic l'any 1832. En ell publicà part de la Consueta que escrigué el canonge Andreu Salmúnia en els anys 1216-1228. Ripoll, en aquest opuscle, seguí el model que un segle abans, en concret l'any 1736, havia traçat el gran maurista Edmond Martène en la seva monumental obra *De antiquis Ecclesiae ritibus*, que pogué consultar a la Biblioteca Episcopal de Vic, on encara es conserva. Amb aquest opuscle, Ripoll inaugurava la tasca que, com es veurà en aquesta bibliografia, en els últims anys s'ha continuat, de publicar els més importants manuscrits conservats al nostre Arxiu Capítular i a les altres biblioteques catalanes.

El canonge Ripoll morí l'any 1843, i caldrà esperar una cinquantena d'anys perquè Mn. Josep Gudiol torni a relançar els estudis de tipus litúrgic. Les seves publicacions són múltiples, però entre totes elles sobresurt la seva monumental obra titulada *Arqueologia litúrgica de la Província Eclesiàstica Tarragonina*,

premiada al concurs Martorell l'any 1917, encara inèdita i, per desgràcia, parcialment destruïda el 1936. En la bibliografia del seu deixeble Mn. Segimon Cunill també hi ha estudis sobre temes litúrgics.

El Dr. Eduard Junyent continuarà l'obra dels seus antecessors sobretot des que, amb la creació del Patronat d'Estudis Osonencs i l'aparició de la revista *Ausa*, tingué a mà un mitjà normal de publicació. Com es pot veure en la present bibliografia, en aquesta primera etapa de la revista hi col·laboraren Mons. Josep Rius, que durant molts anys fou arxiver de la Congregació de Ritus a Roma, i Lluís Serdà, arxiver capítular de la Seu d'Urgell.

Simultàniament, l'empenta més forta en l'edició dels nostres antics manuscrits litúrgics vingué del P. Alexandre Olivar, monjo de Montserrat, que en els anys 1953 i 1964, respectivament, publicà el Sacramentari de Vic i el del monestir de Santa Maria de Ripoll, ambdós del segle XI, que són els sacramentaris més antics conservats a Catalunya. Alhora, el Dr. Josep Janini, amb els seus catàlegs de manuscrits litúrgics i de fragments de manuscrits, facilitava la tasca dels investigadors.

Un altre pas important per incrementar la recerca litúrgica fou la creació l'any 1968 de la Societat Catalana d'Estudis Litúrgics, filial de l'Institut d'Estudis Catalans, que amb la seva publicació periòdica anomenada *Miscel·lània Litúrgica Catalana* i la col·lecció «Biblioteca Litúrgica Catalana» ha donat cabuda a molts dels estudis ací recensats.

Hem disposat les fitxes per l'ordre cronològic de publicació dels llibres i articles que esmentem, i en cada any les obres són posades per l'ordre alfabètic dels seus autors. Les fitxes van seguides d'una breu referència al seu contingut. Hi ha tot el que hem pogut identificar referent a estudis dels ritus i dels llibres litúrgics osonencs, i també tot el que des de Vic s'ha escrit i investigat referent a la història de la litúrgia cristiana.

Hi utilitzem aquestes sigles:

<i>Anal. Mont.</i>	<i>Analecta Montserratensia</i>
<i>Anal. Sac. Tarrac.</i>	<i>Analecta Sacra Tarraconensia</i>
<i>Bib. Lit. Cat.</i>	<i>Biblioteca Litúrgica Catalana</i>
<i>Hisp. Sac.</i>	<i>Hispania Sacra</i>
<i>Mis. Lit. Catal.</i>	<i>Miscel·lània Litúrgica Catalana</i>
<i>Rev. Béné.</i>	<i>Revue Bénédictine</i>
<i>Rev. Cat. Teol.</i>	<i>Revista Catalana de Teologia</i>

1953

AINAUD DE LASARTE, J. «Dades inèdites sobre la catedral romànica de Vich». *Ausa*, I (1953), p. 205-209.

S'hi suggereix que els relleus romànics procedents de la catedral de Sant Pere podrien formar part d'un retaule.

JUNYENT, E. «La custòdia de la catedral». *Ausa*, I (1953), p. 108-112.

Descripció d'aquesta formosa joia regalada a la Catedral de Vic pel canonge Bernat Despujol l'any 1413, destruïda l'any 1936.

OLIVAR, A. *El Sacramentario de Vic*. Madrid-Barcelona, 1953.

Edició i estudi del manuscrit Vic, Bib. Episc., ms. 66 (XLVIII) fet escriure pel bisbe Oliba, l'any 1038 per a la consagració de la catedral de Sant Pere de Vic.

RIUS, J. «El rezo de la Inmaculada». *Ausa*, I (1953), p. 204.

Breu nota sobre la concessió feta pel papa Climent XIII, l'any 1758, al bisbat de Vic, de celebrar aquesta festa amb més categoria litúrgica.

1954

SERDÀ, L. «Los martirologios de la Marca Hispánica en la evolución litúrgica de la misma». *Ausa*, I (1954), p. 387-389.

L'autor esmenta i descriu els exemplars dels Martirologis d'Adó de Vienne del Delfinat conservats a les biblioteques catalanes.

SERDÀ, L. «Vic y la Inmaculada. El quinquagésimo aniversario de la definición del dogma». *Ausa*, I (1954), p. 293-295.

En recordar les festes fetes a Vic l'any 1904, s'esmenten les dades més importants referents a aquesta festa en el culte de la Catedral de Vic des de l'any 1357.

1955

FÀBREGA, A. «Els primitius textos catalans de l'«Art de ben morir»». *Anal. Sac. Tarrac.*, 28 (1955), p. 79-107.

En enumerar els testimonis d'aquest text, s'esmenta el manuscrit 127 (CXXV) de la Bib. Episc. de Vic.

GUDIOL, J. *Els primitius, III: Els llibres il·luminats*. Barcelona, 1955.

Edició pòstuma d'aquest volum del gran erudit vigatà preparada per E. Junyent, en la qual parla dels manuscrits litúrgics de la Biblioteca Episcopal de Vic.

RIUS, J. «La missa del Sagrado Corazón de Jesús». *Anal. Sac. Tarrac.*, 28 (1955), p. 401-424.

Edició i estudi de les diferents misses per a aquesta festivitat aprovades per l'antiga Congregació de Ritus als segles XVII-XX.

SERDÀ, L. «Vich en los manuscritos del P. Pasqual». *Ausa*, II (1955), p. 8-10.

El premostratenc Jaume Pasqual, en el manuscrit Barcelona, BCat., ms. 729 copià notes d'un antic necrologi de Ripoll cremat l'any 1835.

SERDÀ, L. «Inicios de la liturgia romana en la Cataluña vieja». *Hisp. Sac.*, 8 (1955), p. 387-394.

Estudi de les notícies de manuscrits de litúrgia romana esmentats en els documents del segle IX.

1956

SERDÀ, L. «Liturgia y adopcionismo». *Ausa*, II (1956), p. 213-217.

Les lluites creades per l'adopcionisme portaran el canvi de litúrgia a la Narbonense i als bisbats catalans.

1958

DONOVAN, R. B. *The Liturgical Drama in Medieval Spain*. Toronto, 1958.

Estudi de tots els drames litúrgics medievals peninsulars, especialment dels textos del troper-proser Vic, Bib. Episc. ms. 105 (CXI).

FONT RIUS, J. M. «Algunes notes sobre els antics costums parroquials de Sant Pere de Bertí». *Ausa*, III (1958), p. 86-90.

Partint d'una consuetud de l'any 1690, s'expliquen els costums litúrgics de la parròquia en les festes més importants de l'any.

RIUS, J. «Oficio y misa de san José Oriol». *Anal. Sac. Tarrac.*, 31 (1958), p. 367-384.

Josep Oriol fou canonitzat l'any 1909. En la nota s'estudien i s'editen els textos litúrgics publicats en aquesta ocasió.

1962

GROS, M.-S. «El necrologio del monasterio de Banyoles». *Anal. Sac. Tarrac.*, 34 (1962), p. 231-246.

Edició d'aquest text, ara perdut, partint d'una còpia feta per Jaume Caresmar.

JUNYENT, E. «El necrologi del monestir de Ripoll». *Anal. Sac. Mont.*, 34 (1962), p. 217-228.

Edició d'unes notes preses pel P. Roc d'Olzinelles, ara a l'Arxiu Episcopal de Vic, d'aquest manuscrit cremat l'any 1835.

LEMARIÉ, J. *Chromace d'Aquilée. Sermons I*. Sur. Chré. París, 1962, p. 154.

Esmenta i utilitza els textos conservats als manuscrits Vic, Bib. Episc., ms. 85 i Frag. VIII/20.

1963

JUNYENT, E. «La Biblioteca de la canònica de Vic en los siglos X-XI». *Gesammelte Aufsätze zur Kulturgeschichte Spaniens. Sonderdruck and Spanische Forschungen*, 21 (1963), p. 136-145.

En publicar i estudiar els catàlegs dels anys 957 i 971 de la biblioteca de la Catedral de Vic, parla dels manuscrits litúrgics que tenia.

1964

GROS, M.-S. «Les fragments parisiens de l'Antiphonaire de Silos». *Rev. Béné.*, 74 (1964), p. 234-333.

Edició i estudi del manuscrit París, BN, n. a. l. 2199, f. 14-16. Són restes de l'antifonari hispànic més antic conegut i pertanyen al final del segle IX.

GROS, M.-S. «Las órdenes sagradas del Pontifical ms. 104 de la Bib. Cap. de Vic». *Hisp. Sac.*, 17 (1964), p. 99-133.

Edició i estudi d'aquest «libellus» catalanonarbonès que ha conservat molts textos de l'antiga litúrgia hispana.

HUSMANN, H. *Tropen- und Sequenzenhandschriften*. Munic, 1964.

Descripció del contingut de tots els trovers-prosers europeus coneguts, entre els quals hi ha els exemplars de la Biblioteca Episcopal de Vic.

SERDÀ, L. «Fragmento de Sacramentario del M. E. de Vic». *Hisp. Sac.*, 17 (1964), p. 231-236.

És el Frag. i/11, datable entorn de l'any 1000. Conté textos de la Vetlla Pasqual amb part del ritual del baptisme. Trobat a l'Arxiu de la Cúria Fumada de Vic.

OLIVAR, A. *Sacramentarium Rivipullense*, Madrid-Barcelona, 1964.

Edició i estudi del ms. 67 (LXX) de la Bib. Episc. de Vic. És de mitjan segle XI i és el sacramentari monàstic més antic conservat a Catalunya.

1965

JANINI, J. «Los fragmentos de sacramentarios existentes en Vich». *Hisp. Sac.*, 18 (1965), p. 385-409.

Descripció de 25 fragments de sacramentaris dels segles X-XIII conservats a la Biblioteca Episcopal de Vic.

1966

GROS, M.-S. «El ordo romano-hispánico de Narbona para la consagración de iglesias». *Hisp. Sac.*, 19 (1966), p. 321-401.

Edició i estudi d'aquest ordo compost a Narbona entorn de l'any 800, en el moment de canvi de litúrgia.

1967

FRANQUESA, A. «Particularismes catalans en el ritual». A: *II Congrés Litúrgic de Montserrat*. Montserrat, 1967, v. 3, p. 91-102.

S'hi estudia el Ritual de Vic publicat pel bisbe Benet de Tocco de l'any 1568.

OLIVAR, A. «Les supervivències litúrgiques autòctones a Catalunya en els manuscrits dels segles XI-XII». A: *II Congrés Litúrgic de Montserrat*. Montserrat, 1967, v. 3, p. 21-89.

A les pàgines 61-65 s'esmenten uns cinquanta manuscrits i fragments de manuscrit de la Biblioteca Episcopal de Vic.

PLADEVALL, A.; PONS GURI, J.-M. «Particularismes catalans en els costumaris dels segles XIII-XVIII». A: *II Congrés Litúrgic de Montserrat*. Montserrat, 1967, v. 3, p. 91-159.

En les pàgines 137-159, utilitzant unes notes de Mn. Josep Gudiol conservades a la Biblioteca Episcopal de Vic, es descriuen 23 consuetes dels segles XI-XVIII.

SERDÀ, LL. «Introducció de la litúrgia romana a Catalunya». A: *II Congrés Litúrgic de Montserrat*. Montserrat 1967, v. 3, p. 9-19.

Visió global del tema amb esment dels principals testimonis manuscrits conservats.

1968

GAMBER, K. *Codices Liturgici Latini Antiquiores*. Friburg de Suïssa, 1968.

S'esmenten aquests manuscrits osonencs: Vic, Bib. Episc., ms. 65 (CXXIII), 66 (XLVIII), 67 (LXX), 104 (CV), i el Frag. i/11.

GROS, M.-S. «El "Missale Parvum" de Vich». *Hisp. Sac.*, 21 (1968), p. 313-377.

Edició i estudi del manuscrit Vic, Bib. Episc., ms. 71 (CXIX) f. 1-47, que conté un petit sacramentari molt abreujat, seguit d'alguns «ordines». És del final del segle XI.

OLIVAR, A. «Panorama actual de la investigació històrica de la litúrgia a Catalunya». *Anal. Sac. Tarrac.*, 41 (1968), p. 245-278.

En ocasió de la fundació de la Societat Catalana d'Estudis Litúrgics (SCEL), l'autor dóna una bibliografia raonada de tots els estudis publicats sobre el tema a partir de l'any 1940.

1969

GROS, M.-S. «L'ordo pour la dédicace des églises dans les Sacramentaire de Nonantola». *Rev. Béné.*, 79 (1969), p. 368-374.

Ordo que podria procedir de Ravenna, inserit al final del manuscrit París, BN, lat. 2292. La còpia és de mitjan segle XI.

1973

FÀBREGA, A.; GROS, M.-S.; OLIVAR, A. *El nou santoral litúrgic de Catalunya*. Barcelona, 1973.

Presentació del calendari del santoral català reformat d'acord amb els decrets del Concili Vaticà II, amb breus biografies dels sants que conté.

GROS, M.-S. «Citas litúrgicas del "Liber Apologeticus" del abad Sansón de Córdoba». *Hisp. Sac.*, 26 (1973), p. 271-280.

L'abat Samsó, al final del segle IX, per defensar-se, utilitzà textos litúrgics en ús a Còrdova, que són l'únic testimoni conegut dels llibres litúrgics andalusos de l'esmentat segle.

1974

JUNYENT, E. «Le scriptorium de la cathédrale de Vich». *Cahiers de Saint-Michel de Cuxa*, 4 (1974), p. 65-69.

S'esmenten els principals manuscrits litúrgics que hi foren confeccionats.

1975

GROS, M.-S. «El antiguo ordo bautismal catalano-narbonense». *Hisp. Sac.*, 28 (1975), p. 37-101.

Estudi i reconstrucció d'aquest ordo creat a Narbona, vers l'any 800, en canviar de litúrgia.

JANINI, J. «La colección de fragmentos litúrgicos de Vich». *Anal. Sac. Tarrac.*, 48 (1975), p. 3-32.

Catàleg sumari d'aquesta gran col·lecció de fragments de la Biblioteca Episcopal de Vic, que van del segle IX al XV.

1976

GROS, M.-S. «L'ordre catalano-narbonès per a la benedicció dels Sants Olis». *Rev. Cat. Teol.*, 1 (1976), p. 231-258.

Estudi de tots els testimonis d'aquest ordo episcopal compost a Narbona, vers l'any 800, en el moment de canvi de litúrgia.

GROS, M.-S. «La liturgie narbonnaise témoin d'un changement rapide des rites liturgiques». A: *Liturgie de l'église particulière et liturgie de l'église universelle*. Roma, 1976, p. 127-154.

Estudi global del canvi de litúrgia a Narbona, entorn de l'any 800, com a conseqüència de la condemna de la litúrgia hispana al Concili de Frankfurt de l'any 794.

GROS, M.-S. «Estado actual de los estudios sobre la litúrgia hispánica». *Phase.*, 16 (1976), p. 227-241.

Bibliografia raonada dels estudis publicats entre els anys 1965-1976.

1977

GROS, M.-S. «El fragment del "Liber Psalmorum" hispànic, Vic, M. E. ms. 259». *Rev. Cat. Teol.*, 2 (1977), p. 437-452.

Estudi i edició d'aquest valuós fragment de salteri litúrgic amb antífones i oracions sàlmi-ques, datable entorn de l'any 800.

- GROS, M.-S. «Els manuscrits litúrgics de l'antiga biblioteca del monestir de Ripoll». A: *Mil·lenari de la Basílica de Santa Maria de Ripoll*. Ripoll, 1977, p. 15-20.
Intent de reconstrucció d'aquesta secció de la biblioteca, parcialment cremada l'any 1835.
- JANINI, J. *Manuscritos litúrgicos de las bibliotecas de España, I: Castilla y Navarra, II: Aragón, Cataluña y Valencia*. Burgos, 1977-1980.
Els manuscrits litúrgics de la Biblioteca Episcopal de Vic són descrits al segon volum.
- ORDEIG, R. «L'ordre hispànic del Divendres Sant segons la tradició A». *Rev. Cat. Teol.*, 2 (1977) p. 453-484.
Estudi exhaustiu i edició crítica dels testimonis conservats d'aquest antic ordo hispànic.

1978

- BONASTRE, F. «Un cicle unitari de les verbetes de Pasqua». *Mis. Lit. Catal.*, 3 (1978), p. 43-48.
L'autor utilitza les dues consuetes antigues de la Catedral de Vic.
- GROS, M.-S. «El "Ordo Missae" de la tradición hispánica A». A: *Liturgia y música mozárabes*. Toledo, 1978, p. 45-64.
Estudi de tots els testimonis manuscrits conservats d'aquest ordo litúrgic hispànic.
- GROS, M.-S. «Les misses dels folis preliminars de l'Oracional hispànic de Verona». *Mis. Lit. Catal.*, 1 (1978), p. 53-68.
Aquestes tres misses són el testimoni més antic que tenim del «Liber Missarum» hispànic.
- GROS, M.-S. «Les fonts manuscrites de l'ofici i de la missa de sant Pere i sant Pau en l'edició del Cardenal Cisneros». *Rev. Cat. Teol.*, 3 (1978), p. 327-351.
La comparació d'aquests textos amb les seves fonts manuscrites permet veure quins canvis va fer-hi el canonge Ortiz, l'editor del Breviari i del Missal hispànics de l'esmentat cardenal.
- GROS, M.-S. «La consuetat antiga de la Seu d'Urgell, Vic, M. E., ms. 131». *Urgellia*, 1 (1978) p. 183-266.
L'edició d'aquesta consuetat permet conèixer els ritus de la catedral i del bisbat d'Urgell en la segona meitat del segle XII.
- GROS, M.-S. «Utilització arqueològica de la litúrgia hispana. Possibilitats i límits». A: *IX Symposium de prehistòria i arqueologia peninsular*. Barcelona-Montserrat, 1978, p. 147-166.
Els llibres litúrgics hispànics són força tardans i són més el reflex de la seva evolució que no del seu estat primitiu.
- GROS, M.-S. «Manuscrits de l'Arxiu-Museu Folklòric de Ripoll». *Revista de Girona*, 24 (1978), p. 191-193.
Descripció amb reproducció fotogràfica de tres fragments de manuscrits.
- JUNYENT, E. «Els "XII Seniores" del monument de Setmana Santa a la Catedral de Vic». *Estudios históricos y documentos de los archivos de protocolos*, (1978), p. 237-243.
Fundació feta l'any 1467 pel prevere Francesc Terrades a fi d'honorar la reserva Eucarística.
- LEMARIÉ, J. «Trois sermons fragmentaires inédits de saint Césaire d'Arles conservés a l'"Arxiu Capitular" de Vic». *Rev. Béné.*, 88 (1978), p. 92-110.
Estudi i edició dels Frag. VIII/2, VIII/3, VIII/22, XX/1, i XXIV/1.

1979

- BELLAVISTA, J. *L'Antifoner de Missa de Sant Romà de les Bons*. Andorra, 1979.
A les pàgines 207-212, esmenta vint fragments d'antifoners de la missa conservats a la Biblioteca Episcopal de Vic.

1980

CORNAGLIOTTI, A. «Un fragment teatral de l'edat mitjana». A: *Estudis de llengua i literatura catalanes*. Montserrat, 1980, v. 1, p. 163-174.

Edició i estudi del manuscrit Vic, Bib. Episc., ms. 187.

GROS, M.-S.; ORDEIG, R. *VIII Centenari del naixement de sant Bernat Calbó, bisbe de Vic, 1180-1980. Exposició commemorativa*. Vic, 1980.

En aquest catàleg es descriuen els ornaments i els objectes litúrgics que li pertanyeren.

GROS, M.-S. «La tomba de sant Bernat Calbó». *Revista Vic*, 1980, s/p.

Nota sobre les vicissituds de la tomba del sant, mort l'any 1243, i els ornaments i objectes litúrgics que en procedeixen.

GROS, M.-S. «Los ritos de la Tarraconense y Narbona». A: JANINI, J. *Manuscritos litúrgicos de la bibliotecas de España, II: Aragón, Cataluña y Valencia*. Burgos, 1980, p. 7-17.

Breus notes sobre la litúrgia d'aquestes dues províncies eclesiàstiques des dels seus orígens fins a la reforma carolíngia.

MUNDÓ, A.-M. «Les col·leccions de fragments de manuscrits a Catalunya». *Faventia*, 2 (1980) p. 115-123.

Valoració global de les col·leccions de fragments de manuscrits dels arxius i biblioteques catalanes, entre les quals hi ha la Biblioteca Episcopal de Vic.

1981

BELLAVISTA, J. «La litúrgia a Catalunya en els segles de l'alta a la baixa Edat Mitjana». *Rev. Cat. Teol.*, 6 (1981), p. 127-156.

Visió global dels ritus litúrgics a Catalunya als segles IX-XII.

JANINI, J. «Fuentes visigóticas de una misa del Vic 104». *Rev. Cat. Teol.*, 6 (1981), p. 157-160.

Estudi sobre les fonts d'una missa votiva del manuscrit Vic, Bib. Episc., ms. 104 (CV), de mitjan segle XII.

1982

AMIET, R. «Les livres liturgiques du diocèse d'Elne». *Rev. Cat. Teol.*, 7 (1982), p. 279-302.

Esmenta el manuscrit Vic, Bib. Episc., ms. 209, que és el sacramentari elnenc més antic conegut.

BONASTRE, F. *Estudis sobre la Verbata. La Verbata a Catalunya durant els segles XI-XVI*. Tarragona, 1982.

En aquest estudi sobre els tropos dels responsoris s'esmenten tots els manuscrits de la Biblioteca Episcopal de Vic que en tenen.

GROS, M.-S. «Le Pontifical de Narbonne». *Liturgie et musique (IX-XIV). Cahiers de Fanjeaux*, 17 (1982), p. 97-112.

Presentació del «ordines» creats a Narbona, entorn de l'any 800, en canviar-hi la litúrgia.

1983

GROS, M.-S. «Observacions sobre l'Oracional hispànic de Verona». A: MARTIMORT, A.-G. *Mens concordet voci*. Tournai, 1983, p. 484-488.

Es parla d'alguns errors que té per oblit del copista i de l'ofici de sant Hipòlit, lliurat per Eugeni de Toledo a l'arquebisbe Protasi de Tarragona.

GROS, M.-S. «L'escenificació litúrgica de l'Assumpció de Maria al cel al monestir de l'Estany». A: *850è aniversari de la consagració de l'església del monestir de Santa Maria de l'Estany*. L'Estany, 1983, p. 68-71.

Presentació i versió catalana d'un drama litúrgic conservat al Processoner Vic, Bib. Episc., ms. 118, de mitjan segle XIV.

GROS, M.-S. «El Processoner de la Catedral de Vic, Vic, M. E. ms. 117 (CXXIV)». *Mis. Lit. Catal.*, 2 (1983), p. 73-130.

Edició i estudi d'aquest manuscrit datable vers l'any 1300. És el primer processoner vigatà conegut.

1984

ALTÉS, F.-X. «Aportació a l'estudi de l'antiga pregària universal de la missa a Catalunya». *Mis. Lit. Catal.*, 3 (1984), p. 57-74.

Publica un text copiat al manuscrit Vic, Bib. Episc., ms. 277, que és del segle XVI.

GROS, M.-S. «Notes sobre les oracions "Post nomina recitata" i "Collectio sequitur" del Sacramentari gal·licà München CLM 14429». *Rev. Cat. Teol.*, 9 (1984), p. 103-115.

Les dues peces originàriament eren una admonició i una col·lecta, i més tard evolucionaren convertint-se en una col·lecta i una oració de la pau, tal com ara es troben en els sacramentaris gal·licans tardans i en els hispànics.

GROS, M.-S. «El "Liber Mysticus" de San Millán de la Cogolla, Madrid, Real Academia de la Historia, Aemil. 30». *Mis. Lit. Catal.*, 3 (1984), p. 111-224.

Edició i estudi d'aquest important volum de la litúrgia hispana. És d'entorn de l'any 1000 i conté els cants i les oracions de l'ofici, des de l'Advent fins a la Quaresma.

MASSIP, J.-F. *Teatre religiós medieval als països catalans*. Barcelona, 1984.

L'autor, gran especialista en el teatre medieval, parla de tots els drames litúrgics conservats en els manuscrits vigatans.

1985

GROS, M.-S. «Notes sobre les dues col·lectes "Post secreta" del Sacramentari gal·licà München CLM 14429». *Rev. Cat. Teol.*, 10 (1985), p. 369-376.

Aquest sacramentari, després de la pregària de consagració, anomenada «Missa secreta», porta una admonició seguida d'una col·lecta sacerdotal. Sembla ser l'estructura més antiga del ritu gal·licà.

1986

GÓMEZ MUNTANÉ, M.-C.; MASSIP, J.-F. «El drama litúrgic de l'Assumpció de Santa Maria de l'Estany». A: *Món i misteri de la festa d'Elx*. València, 1986, p. 111-122.

Edició i estudi d'aquest text conservat al manuscrit Vic, Bib. Episc., ms. 118.

GROS, M.-S.; ORDEIG, R. *XI centenari de la restauració del Bisbat de Vic, 886-1986. Exposició commemorativa*. Vic, 1986.

Catàleg on es descriuen antics manuscrits de la Catedral de Vic, i alguns objectes litúrgics personals dels seus bisbes.

JANINI, J. «El fragmento de Sacramentario ms. 22.2 de Tarragona». *Anal. Sac. Tarrac.*, 59 (1986), p. 119-127.

L'autor compara el seu contingut amb els Sacramentaris de Vic i de Ripoll, manuscrits Vic, Bib. Episc., ms. 66 (XLVIII) i 67 (LXX), respectivament.

Thesaurus-Estudis. L'art als Bisbats de Catalunya, 1000-1800. Barcelona, 1986.

En aquest catàleg es descriu el «Textus Evangeliorum» de Vic, de mitjan segle XI, Vic, Bib. Episc., ms. 15 (LXXXIX).

1987

GROS, M.-S. «Els més antics testimonis de l'ús dels tropus i de les proses a Catalunya». *Rev. Cat. Teol.*, 12 (1987), p. 117-123.

Les esglésies del monestir de Sant pere de Graudescales, al Berguedà, i de Sant Miquel d'Olèrdola, al Penedès, ja tenien exemplars d'aquest llibre litúrgic en els anys 960 i 986, respectivament.

1988

BARDULET, S. «Vint-i-dos anys d'instrucció catequètica a Gurb (Osona). El "Catecisme de les festes" del Dr. Hermenter Martí». *Qüestions de Vida Cristiana*, 141 (1988), p. 96-111.

Valoració d'aquest important catecisme litúrgic.

ALTURO, J. «Els estudis sobre fragments i "membra disiecta" de còdexs a Catalunya. Breu estat de la qüestió». *Rev. Cat. Teol.*, 13 (1988), p. 431-450.

L'autor ressalta la importància que tenen la conservació i l'estudi d'aquests fragments per omplir moltes llacunes de les biblioteques antigues.

GAMBER, K. *Codices Liturgici Antiquiores. Supplementum*. Friburg de Suïssa, 1988.

S'hi esmenten aquests manuscrits de la Biblioteca Episcopal de Vic: 65 (CXXIII), 66 (XLVIII), 67 (CXIX), 104 (CV) i 258, i el Frag. 1/11.

GROS, M.-S. «La litúrgia catalana dels segles X-XI: Una panoràmica general». *L'Avenç*, 121 (1988), p. 34-38.

S'hi esmenten els principals manuscrits litúrgics i els objectes de culte encara conservats.

GROS, M.-S. «Les plus anciennes formules romaines de benedictions des diacres». *Ecclesia Orans*, 5 (1988), p. 45-52.

Els textos nn. 848-950 del Sacramentari de Verona, de mitjan segle VI, són el veritable ordo romà primitiu per ordenar els diaques.

GROS, M.-S. «El "Qui pridie" del Sacramentari gal·licà München CLM 14429». *Rev. Cat. Teol.*, 13 (1988), p. 371-385.

Estudi del text consagradori d'aquest sacramentari que és l'únic testimoni gal·licà fins ara conegut.

GROS, M.-S. «Fiesta y liturgia en el "Liber Ordinum" hispánico». A. *Fiesta y Liturgia*. Madrid, 1988, p. 11-20.

Estudi dels ritus de reconciliació dels penitents del Divendres Sant, del Lucernari pasqual i del comiat de l'exèrcit reial.

1989

ALTÉS, F.-X. «Fragments del "Diurnale Vicense" de 1489 i la nova lletreria M26 de Joan Gherlinc». *Studia Vicensia*, 1 (1989), p. 175-181.

Estudi de l'únic fragment conservat d'aquest Diürnal de Vic, ara Vic, Bib. Episc., Inc. 14.

CASTRO, E. «El texto y la función litúrgica del "Quem quaeritis" pasqual de la catedral de Vic». *Hisp. Sac.*, 41 (1989), p. 399-420.

S'estudien tots els textos d'aquest cèlebre tropus conservats en els manuscrits osonencs.

GROS, M.-S. «L'antic retaule romànic de la catedral de Vic. Assaig de reconstrucció». *Studia Vicensia*, 1 (1989), p. 99-126.

Seria un retaule de pedra fet a mitjan segle XII per artistes procedents del Rosselló.

MARTÍ, H. *Catecisme de les festes. Edició facsímil amb una introducció de Salvador Bardulet i Palau*. Vic, 1989.

Reedició facsímil d'aquest interessantíssim catecisme litúrgic que portà molts maldecaps al seu autor.

Millenium. Història i art de l'església catalana. Barcelona, 1989.

Catàleg on es descriuen tots els manuscrits que formen part de l'exposició, alguns d'ells procedents de la Biblioteca Episcopal de Vic.

1990

BELLAVISTA, J. «El temporal del Sacramentari de Ripoll en relació amb el de Trento». *Mis. Lit. Catal.*, 4 (1990), p. 29-36.

Estudi sobre les influències que és possible detectar en el manuscrit Vic, Bib. Episc., 67 (LXX).

CASTRO, E. «Los tropos de la misa en los costumarios catalanes más antiguos». A: *De musica hispana et aliis. Miscelánea en honor al profesor Dr. José López Calo s. j.* Santiago de Compostel·la, 1990, v. 1, p. 55-75.

Esmenta i utilitza els manuscrits, Vic, Bib. Episc., ms. 131 i 134 (LXXXIV), consuetes de la Seu d'Urgell i de la Catedral de Vic.

GROS, M.-S. «Abreviaturas de manuscritos litúrgicos hispánicos». A: *Las abreviaturas en la enseñanza medieval y la transmisión del saber*. Barcelona, 1990, v. 4, p. 37-42.

Malgrat que no són moltes, tenen importància perquè en els títols han conservat un vocabulari molt arcaic.

GROS, M.-S. «El Processoner de la catedral de Tolosa del Llenguadoc, Madrid, BN, ms. 136». *Mis. Lit. Catal.*, 4 (1990), p. 127-183.

El manuscrit és d'entorn de l'any 1200 i permet reconstruir la litúrgia estacional de la clerecia tolosana.

GROS, M.-S. «L'obra eucològica de Priscil·lià, bisbe d'Àvila». A: *Rituels. Mélanges offerts au Père Gy o. p.* París, 1990, p. 283-293.

La «Benedictio super fideles» de Priscil·lià són dues «Inlationes» per a la celebració eucarística escrites en els anys 380-385.

GROS, M.-S. «Las tradiciones litúrgicas medievales en el noroeste de la península». A: *IX Centenario da Dedicacão da Sé de Braga. Congresso Internacional. Actas*. Braga, 1990, v. 3, p. 103-115.

Visió global de l'evolució litúrgica de l'antiga província eclesiàstica de Braga.

1991

CASTRO, E. *Tropos y troparios hispánicos*. Santiago de Compostel·la, 1991.

L'autora descriu detalladament els manuscrits Vic, Bib. Episc., ms. 105 (CXI) i 106.

1992

GROS, M.-S. «La funcionalitat litúrgica de les esglésies d'Ègara». A: *Simposi Internacional sobre les Esglésies de Sant Pere de Terrassa*. Terrassa, 1992, p. 77-83.

Interpretació de l'ús litúrgic de les tres esglésies, fent veure que la de Sant Miquel és un "martyrium" de tipus funerari.

GROS, M.-S. «El cristianisme». A: *Roma a Catalunya*. Barcelona, 1992, p. 118-119.

Nota sobre l'entrada del cristianisme a Catalunya i la creació de l'actual xarxa episcopal.

GROS, M.-S. «Les Wisigoths et les liturgies occidentales». A: *L'Europe héritière de l'Espagne wisigothique*. Madrid, 1992, p. 125-135.

Canvis fets en els ritus occidentals com a resposta a l'arrianisme del poble visigot.

1993

Exposició Pulchra. Centenari de la creació del Museu [Diocesa de Lleida], 1893-1993. Lleida, 1993.

Descripció, amb reproducció fotogràfica, dels 16 fragments de manuscrits litúrgics conservats al museu, feta per GROS, M.-S.

GROS, M.-S. «Les tropes d'introït du Graduel de Saint-Félix de Gérone: Gérone, Bib. Sem., ms. 4». A: *Recherches nouvelles sur les tropes liturgiques. Recueil d'études réunies par Wulf Arbt et Gunilla Björkvall*. Estocolm, 1993, p. 219-229.

Estudi i edició dels tropus d'aquest manuscrit que ja és de mitjan segle xv.

1994

ÉTAIX, R. «Quelques homéliaires de la région catalane». A: *Homéliaires patristiques latins. Recueil d'études de manuscrits médiévaux*. París, 1994, p. 453-518.

Es parla del Frag. xx/1 de la Biblioteca Episcopal de Vic i se'l compara amb l'homiliari Tarragona, Bib. Prov., Santes Creus 139.

GODOY, C.; GROS, M.-S. «L'Oracional hispànic de Verona i la topografia cristiana de Tarraco a l'antiguitat tardana: possibilitats i límits». *Pyrenae*, 25 (1994), p. 245-258.

Identificació de l'església de Sant Pere esmentada a l'Oracional en les voltes del circ romà, gràcies a un document de l'any 1173.

GROS, M.-S. «El Col·lectari-Capitulari de la catedral de Vic, Vic, M. E., ms. 99 (LXIV)». *Mis. Lit. Catal.*, 5 (1994), p. 107-173.

Edició i estudi d'aquest manuscrit, escrit entorn dels anys 1150-1175, a l'escriptori catedralici vigatà.

1995

GROS, M.-S. «Los fragmentos de la "Consueta-ordinario Episcopal" Frag. 20-10 del Archivo Archidiocesano de Tarragona». *Didaskalia*, 25 (1995), p. 17-25.

Fragment d'un manuscrit de mitjan segle XIII que podria haver pertangut a l'arquebisbe Bernat d'Olivella.

GROS, M.-S. «Els fragments de Sacramentari Vic, M. E., Frag. i/8». *Mis. Lit. Catal.*, 6 (1995), p. 165-175.

És del segon quart del segle x, i és important perquè és el primer testimoni escrit dels ritus matrimonials anomenats visigòtics.

JUNCOSA, I. «La Consueta de Sant Julià de Tregurà, Vic, Arx. Episc., Tregurà i/1». *Mis. Lit. Catal.*, 6 (1995), p. 327-342.

Escrita en català entre els anys 1660-1664, explica amb detall les celebracions litúrgiques especials de la parròquia.

MARQUÈS, J.-M.; GROS, M.-S. «L'Antifonari de Sant Feliu de Girona, Girona, Museu Diocesà, ms. 45». *Mis. Lit. Catal.*, 6 (1995), p. 177-326.

Estudi i edició del text d'aquest antifoner de l'inici del segle XII, que és l'antifoner més antic català conservat.

1996

ALTÉS, F.-X. «La “Pars Aestiva” de l'Homiliari de l'ofici catalano-narbonès. Inventari i difusió. Reconstrucció de la seva recensió de l'Homiliari carolingi de Liverani». *Mis. Lit. Catal.*, 7 (1996), p. 107-159.

A les pàgines 112-114 esmenta quatre fragments d'homiliari de la Biblioteca Episcopal de Vic.

GROS, M.-S. «El “Liber Consuetudinum Vicensis Ecclesie” del canonge Andreu Salmúnia, Vic, M. E., ms. 134 (LXXXIV)». *Mis. Lit. Catal.*, 7 (1996), p. 175-294.

És la primera consuetud coneguda de la Catedral de Vic, i fou redactada pel canonge Andreu Salmúnia entre els anys 1216-1228.

GROS, M.-S. «Fragment d'un sacramentari votiu singular procedent de Tavertet, Vic, M. E., Frag. 1/32». *Ausa*, 17 (1996), p. 225-230.

Fragment d'entorn de l'any 1200 que conté cinc misses i el «Sermo exhortationis ad populum» atribuït al bisbe Cesari d'Arle.

GROS, M.-S. «Devastació d'esglésies del bisbat d'Urgell entorn del 1200». A: *Miscel·lània-Homenatge a Mossèn Jesús Tarragona*. Lleida, 1996, p. 167-177.

Les lluites pel domini polític del bisbat d'Urgell entre la clerecia i els senyors del lloc comportà, al final del segle XIII, la destrucció de molts objectes del culte que s'esmenten.

ODRIOZOLA, A. *Catálogo de libros litúrgicos, españoles y portugueses, impresos en los siglos XV y XVI. Edición preparada por J. Martín Abad y F.-X. Altés i Aguiló*. Pontevedra, 1996.

Catàleg exhaustiu dels impresos litúrgics del bisbat de Vic en els esmentats segles.

OLIVAR, A. «Nou panorama de la investigació de la història de la litúrgia a Catalunya». *Mis. Lit. Catal.*, 7 (1996), p. 45-105.

Bibliografia de les obres i articles publicats entre els anys 1968-1996, amb comentari i valoració del seu contingut.

1997

BOFILL, R. «Torras i Bages i la litúrgia en la llengua del poble». *Mis. Lit. Catal.*, 8 (1997), p. 197-211.

Evocació dels textos més importants on consta que el bisbe, per raons pastorals, sempre usà i féu usar el català en la predicació i la catequesi.

GROS, M.-S. «L'antic “Ordinarium Sacramentorum” de la catedral de Tortosa, Tortosa, Arx. Cap., ms. 131». *Mis. Lit. Catal.*, 8 (1997), p. 215-259.

Edició i estudi d'aquest ordinari, datable al primer quart del segle XIII, que és l'ordinari català conservat més antic.

GROS, M.-S. «L'ancien ordo gallican d'enterrement». *Ecclesia Orans.*, 14 (1997), p. 347-360.

Estudi de tots els testimonis conservats d'aquest ordo que segurament ja existia entorn de l'any 600.

GROS, M.-S. «Les tres oracions finals de l'Exposició Valentiniana». *Rev. Cat. Teol.*, 22 (1997), p. 47-55.

Les tres oracions servien per a la unció baptismal i el banquet eucarístic. Les eucarístiques depenen de les pregàries similars de la Didakhé.

JUNCOSA, I. «La Consuetud de Sant Cristòfol de la Castanya. Un exemple de documentació eclesiàstica del segle XIX, Vic, Arx. Episc., La Castanya 1/2». *Mis. Lit. Catal.*, 8 (1997), p. 261-269.

Breu consuetud del primer quart de segle XIX, obra del rector Tomàs Falgosa, escrita per tenir «major claredat» en l'administració parroquial.

MASNOU, J. «El manteniment del culte a la Catedral de Vic al segle XIII». *Mis. Lit. Catal.*, 8 (1997), p. 163-177.

Estudi i edició de quatre documents dels anys 1210-1219 referents a una reestructuració de l'administració econòmica de la Catedral de Vic que incidí en el manteniment del culte.

TORRA, J. «Els llibres litúrgics impresos de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona». *Mis. Lit. Catal.*, 8 (1997), p. 179-195.

Inventari en el qual s'esmenten aquests llibres litúrgics del bisbat de Vic: el breviari de l'any 1557, el Processoner de 1771 i el Ritual de 1547.

1998

GROS, M.-S. «Els fragments del "Liber Misticus" de la canònica de Santa Maria de Manlleu». *Anal. Sac. Tarrac.*, 71 (1998), p. 343-357.

Edició i estudi del manuscrit Vic, Bib. Episc., ms. 288, obra de l'escriptori de la Catedral de Girona, vers l'any 1100.

GROS, M.-S. «Noves dades sobre el Sacramentari de Ripoll». *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, 46 (1997-1998), p. 347-355.

És una obra del monjo ripollès Salomó, que actuava a Vic entorn del bisbe Oliba, i pot ser datat en el segon terç del segle XI.

GROS, M.-S. «Quatre cartells pasquals del Museu Episcopal de Vic». A: *Miscel·lània en homenatge a Joan Ainaud de Lasarte*. Barcelona-Montserrat, 1998, p. 335-340.

Pertanyen als anys 1318, 1508, 1511 i 1550. Procedeixen de l'Arxiu Episcopal de Vic.

MUNDÓ, A. «La cultura i els llibres a Catalunya, segles VIII a XII». A: *Obres completes, I: De la romanitat a la sobirania*. Barcelona-Montserrat, 1998, p. 484-582.

En parlar de l'escriptori de la Catedral de Vic, esmenta els més importants manuscrits que s'hi feren.

RODRÍGUEZ SUSO, C. «L'évolution modale dans les antiennes de l'ordo wisigothique pour la consécration de l'autel». *Études Grégoriennes*, 26 (1998), p. 173-204.

Transcripció i estudi de les antigues antífones visigòtiques conservades en l'ordo catalano-narbonès de la consagració d'esglésies i d'altars.

1999

GROS, M.-S. «La vila de Vic i el monestir de Ripoll en els anys 967-970». A: *Actes del Congrés Internacional Gerbert d'Orlhac i el seu temps: Catalunya i Europa a la fi del I r Mil·lenni*. Vic, 1999, p. 747-761.

S'hi descriuen els manuscrits litúrgics que en aquests anys hi havia a la Catedral de Vic.

GROS, M.-S. «L'esment de Melquisedec en el cànon romà de la missa». *Rev. Cat. Teol.*, 24 (1999), p. 231-236.

La introducció del nom del rei Melquisedec en el cànon romà fou criticada a Roma, en els anys 366-384. L'enigmàtic Ambrosiaster se'n fa ressò en una de les seves obres.

GROS, M.-S. «El Missal de Sant Ruf, Tortosa, Arx. Cap., ms. 11». *Mis. Lit. Catal.*, 9 (1999), p. 199-308.

 s una obra provençal escrita entre els anys 1125-1150, traslladada a Tortosa pel bisbe Gaufred vers l'any 1151. Les tapes d'orfebreria que té semblen procedir d'un evangelier de mitjan segle XIII.

GROS, M.-S. «Litúrgia i legislació conciliar en la Hispània visigoda». *Rev. Cat. Teol.*, 24 (1999), p. 307-319.

S'hi estudia el rol que els concilis nacionals de Toledo tingueren en la formació de la litúrgia visig tica, les seves fonts i l'activitat litúrgica de l'arquebisbe Julià.

GROS, M.-S. *Els trovers prozers de la Catedral de Vic*. Barcelona, 1999 (Bib. Lit. Cat., 2).

Estudi i edició de tots els trovers prozers íntegres i fragmentaris conservats a la Biblioteca Episcopal de Vic i de les seves fonts.

VICENS, T. «L'Assumpció en un cicle de la infantesa de Jesús al frontal procedent de Santa Maria del Coll». *Mis. Lit. Catal.*, 9 (1999), p. 141-160.

Estudi iconogràfic de l'escena de l'Assumpció pintada en aquest frontal d'altar, ara al Museu Episcopal de Vic.

VILAMALA, J. «Les consuetes de Sant Julià de Vilatorrada (Osona): La continuïtat en la gestió de l'administració eclesiàstica. Vic ABEV, Arxius parroquials, Sant Julià de Vilatorrada, H-I/1 Consuetas 1647-1651, Visites 1635-1667, i I/1 Consuetas 1668». *Mis. Lit. Catal.*, 9 (1999), p. 309-385.

Edició i estudi de dues consuetes del segle XVII, importants per conèixer l'estat de les parròquies de la plana de Vic.

2000

ALTÉS, F.-X.; OLIVAR, A. *Catàleg dels incunables de la Biblioteca Episcopal de Vic*. Vic, 2000.

En la col·lecció hi ha aquests llibres litúrgics: Breviari romà 1486, Breviari Vic 1498, Diürnal Vic 1489, Ritual Burgos 1497, Missal Barcelona 1498, Missal Vic 1496, i Processoner Dominica 1494.

GROS, M.-S. «Arquitectura i litúrgia entorn de l'any 1000». A: *Catalunya a l'època carolíngia. Art i cultura abans del romànic (segles IX i X)*. Barcelona, 2000, p. 197-199.

Entorn de l'any 1000, la litúrgia catalanonarbonesa ja era prou ben formada per no ser influïda pels canvis arquitectònics.

GROS, M.-S. «L'antiga admonició "Dies dominicus" de l'ofici matinal hispànic». A: *Miscel·lània en honor del Dr. Pere Farnés*. Barcelona, 2000, p. 357-364.

L'estudi d'aquest text permet deduir que primitivament totes les Completuries hispanes portaven una admonició prèvia.

GROS, M.-S. «Cinc fragments de manuscrits de l'escriptori de la catedral de Vic». *Ausa*, 19 (2000), p. 61-72.

Pertanyen a quatre exemplars de l'Homiliari de «Luculentius» i a un sacramentari. Són del mateix copista i és possible datar-los als anys 925-950.

2001

GINEBRA, R. «Joies, ornaments i llibres a la catedral de Vic al segle XIV. Els inventaris de la Tresoreria de 1342 i 1368». *Mis. Lit. Catal.*, 10 (2001), p. 377-413.

Aquests inventaris permeten conèixer detalladament tots els objectes de culte de la catedral de Sant Pere a mitjan segle XIV. També s'hi esmenten alguns llibres litúrgics.

GROS, M.-S. «Una miniatura nadalenca de la Biblioteca Episcopal de Vic». *Taüll*, 3/4 (2001), p. 9-10.

Comentari sobre una miniatura del Sacramentari d'Elna, ms. 209 de la Biblioteca Episcopal de Vic, escrit entorn de l'any 1300.

GROS, M.-S. «El Sacramentari Episcopal d'Elna, ms. 209 de la Biblioteca Episcopal de Vic». *Mis. Lit. Catal.*, 10 (2001), p. 295-359.

Estudi i edició d'aquest manuscrit que és de vers l'any 1300, i és el sacramentari conegut més antic del bisbat d'Elna.

GROS, M.-S. «L'Ambrosiaster, autor d'un text litúrgic. Una nova hipòtesi de treball». *Rev. Cat. Teol.*, 26 (2001), p. 267-273.

L'estudi d'una admonició per a la celebració de la Vetlla Pasqual d'una de les obres atribuïdes a l'Ambrosiaster permet suggerir que aquest podria ser el bisbe Simplicia de Milà.

GROS, M.-S. «Gaudence de Brescia, témoin de la célébration Eucharistique vers l'an 400». *Ecclesia Orans*, 18 (2001), p. 365-371.

El «Tractatus» 2 d'aquest bisbe conté una al·lusió al text de la consagració eucarística que permet suggerir que a Brescia i a Milà, vers l'any 400, aquest començava amb els mots «Ea noster qua tradebatur».

GROS, M.-S. «La vigile pascalle à Verona dans les années 360-380». *Ecclesia Orans*, 18 (2001), p. 11-23.

Les obres del bisbe Zenó de Verona contenen cinc «llibells» per a la celebració de la Nit de Pasqua celebrada en els esmentats anys.

JUNCOSA, I. «Catàleg del fons de Reserva de la Secció de Litúrgia de la Biblioteca Episcopal de Barcelona (segles XVI-XVII): Bases per a establir criteris en la catalogació de llibres antics de temàtica litúrgica». *Mis. Lit. Catal.*, 10 (2001), p. 47-117.

S'hi esmenten dos exemplars del Ritual de Vic publicat pel bisbe Antoni Pasqual en els anys 1688-1689.

Missale Vicense 1946. Edició facsimilar reduïda a cura de Francesc Xavier Altés i Aguiló. Barcelona, 2001 (Bib. Lit. Catal., 3).

Estudi i edició fotogràfica del primer missal imprès del bisbat de Vic, ara conservat a la Biblioteca Episcopal de Vic.

OLIVAR, A. «El Sacramentari Fragment 1/14 de la Biblioteca Episcopal de Vic». *Mis. Lit. Catal.*, 10 (2001), p. 193-202.

Dos bifolis d'un sacramentari osonenc escrits al final del segle XI.

REYNOLDS, R. E. «An early Rule for Canons Regular from Santa Maria de l'Estany (New York, Hispanic Society of America, MS HC 380/819)». *Mis. Lit. Catal.*, 10 (2001), p. 165-191.

Edició de la part conservada d'aquesta antiga consuetud de Sant Ruf procedent del monestir de l'Estany, fundat vers l'any 1080 per clergues de la Catedral de Vic.

VILAMALA, J. «La consuetud de Santa Maria de Folgueroles (Osona): El salvament de la memòria administrativa després de la Guerra dels Segadors: Tavèrnoles, APS, Llibre de memòries, repartiment del delme (1655)». *Mis. Lit. Catal.*, 10 (2001), p. 444-476.

Es conserva al mas Serrabou de Tavèrnoles i fou iniciada pel rector Gaspar Sala, l'any 1655, després de la crema de la rectoria feta pels francesos un any abans.